

Profanácia a rúhačstvo v umení

Piotr S. Mazur

5. júla 2021 ✚ Kultúra

Zdroj: wikimedia commons

Umelec musí niekedy riskovať a vydať sa po úzkej a nebezpečnej ceste provokácie. Avšak skutočný génus sa rodí veľmi zriedka a priemerní napodobňovatelia si myslia, aké skvelé a ohromné je to, čo je iba vedľajším efektom skutočného umenia. Speváčku Madonnu, provokujúcu s krížom, možno považovať za symbol vzťahu takmer všetkého súčasného umenia alebo aspoň jeho hlavného prúdu, k náboženstvu. Či aspoň jeho hlavného prúdu, ktorý sa rôznymi spôsobmi zameral predovšetkým na kresťanstvo.

Umenie je dielom umelca žijúceho vo svojej dobe, ktoré, hoci má veľmi individuálne črty, ako sú noty Giovanniho da Palestrinu, vstupuje do všeobecnejšieho kultúrneho kontextu. Preto dnes môžeme povedať, že umenie stredoveku hovorilo človeku o veľkosti Boha, renesancia hovorila človeku o veľkosti človeka, osvietenstvo vynieslo na piedestál jeho rozum, romantizmus – ducha a pocity. Súčasné umenie z pozície, nárokuje si absolútnu platnosť, hovorí človeku o jeho vlastnej malosti a ničomnosti, napádajúc všetko, čo človek považuje za posvätné. Otázkou je: prečo?

Umelcovo *non serviam*

V stredoveku bolo umenie pevne späté s vierou, podobne ako aj filozofia, ktorú nie náhodou nazývali služobníčkou (*ancilla*) teológie. Umelec svoje diela síce adresoval človeku, ale poslúchal Evanjelium, tvoril na slávu Božiu a predovšetkým od Neho očakával odmenu. Preto pokojne zostával v anonymite, v tieni svojho diela. Povýšenie umelca na piedestál, takmer na roveň Bohu, ako k tomu došlo v neskorších dobách, zrodilo pýchu a pokúšenie experimentovať, dokonca aj so samotným diablom. Doposiaľ pokorný tvorca začal, podobne ako Mickiewiczov Konrad, útočiť z piedestálu svojho génia, skutočného alebo imaginárneho, na Boha, čím z Neho spravil svojho hlavného protivníka a stal sa Jeho sudcom. Umeleckú rebéliu proti Stvoriteľovi, zrodenú v čase romantického vytrženia, ešte brzdila vtedajšia prítomnosť náboženského života. Súčasný umelec však neuznáva Boha ani za hodného protivníka, nechce sa s ním konfrontovať, ani sa Mu vzpieľať, nieto ešte ohýbať pred Ním chrbát, či nebudaj vzdať sa tvorivej slobody. To by sa dnes mohlo interpretovať ako najväčší zločin.

Umelcovo *non serviam* (nebudem slúžiť Bohu) ho postavilo pod dohľad ľudí, ktorí sa stali konečnými príjemcami a najvyššími sudcami jeho diel. Namiesto odmeny v Nebi zrazu potrebovali umelci klaku obdivovateľov, ktorú dokázal dlhodobo poskytovať len umelecký salón. Salón odmeňoval a trestal, staval pomníky i odsudzoval do tmy zabudnutia. V 19. storočí tiež čoraz dôležitejšiu úlohu začali hrať médiá. Nielenže popularizovali umenie, ale boli aj mocným nástrojom pre vytváranie názorov. Média, nahradiac štedrých mecenášov, donútili spisovateľov, aby sa transformovali na úroveň žurnalistu, ako tomu bolo aj v prípade H. Sienkiewicza či B. Prusa. Tí dostali možnosť popularizovať seba a svoje diela, ale zároveň museli platiť „výpalné“ vo forme popularizácie tzv. pokrokových ideí. Dnes, keď sa do popredia dostali elektronické médiá, tak ich masívny vplyv na publikum sa stal rozhodujúci. Umelec nemôže fungovať mimo sveta médií, pretože tie sa pre neho stali základným referenčným bodom.

Dnes pravdepodobne neexistuje žiadna kultúra, v ktorej by nevznikali diela, nielenže očierňujúce kresťanov, ale premyslene urážajúce Boha. Dôvod už dávno prezradil guru súčasných umelcov Pablo Picasso, keď vyhlásil, že: „*Umenie neslúži na dekoráciu bytov. Umenie je zbraňou revolúcie...*“ (pozri P. Buchanan, *Smrť Západu*, s. 250). Revolúcie, ktorá sa v jednej veci nemení: v boji proti Bohu a Cirkvi.

Rúhanie sa v službe revolúcie

V palbe kritiky je obzvlášť náboženstvo, ktoré položilo duchovné základy tradičným spoločnostiam, založeným na uznaní človeka ako osoby a na monogamnej rodine ako základnej bunky spoločnosti. Keďže sekularizácia vytvára pre tieto útoky živnú pôdu, mnohí umelci už nepoznajú hranice, ktoré by sa neodvažovali prekročiť. Obvykle nevidia nič nevhodné v zobrazovaní pápeža rozdrveného meteoritom, ani v „zdobení“ kríža mužskými genitáliami, či v zobrazovaní Matky Božej v plynovej maske. Nie je náhoda, že rozruch vyvolávajú „diela“, ako napríklad *Piss Christ* „umelca“ Andreasa Serrana (ušetříme čitateľov pred podrobným popisom) alebo figúrka s výzorom Márie zakliesnená do mučiaceho stroja „umelca“ Roberta Mapplethorpeho. Nie je náhoda, že vo väčšine filmov devianti nosia na krku kríž, a posadnuté osoby a fanatici, vystupujúci nepriateľsky voči človeku a svetu, často citujú verše z Biblie. A to všetko na Západe, ktorý bol vybudovaný na kresťanstve.

Výraz civilizačnej krízy

V minulosti sa, kvôli vysokej povahe umenia, umelcom veľa odpúšťalo, aj keď nechceli konať pokánie a polepšiť sa. V tých dobách však vznikali skutočné majstrovské diela náboženského umenia, schopné inšpirovať a nadchýňať. Veď umelci tesali z kameňa sochy, maľovali a ospevovali svätých. Umelecké diela vzbudzovali obdiv, lebo vznikali v nadšenom uchvátení a pre hriešnych tvorcov boli nástrojom odčinenia ich hriechov. Je súčasný umelec schopný vykreslať zo seba vznešenú myšlienku, ktorá by jeho samého strhla a nadchla?

Zdá sa teda, že problém vzťahu medzi umením a vierou nevznikol výlučne len preto, žeby sa umelci boli vzdialili od Cirkvi. Umenie, podobne ako celá západná kultúra, prechádza vážnou krízou súvisiacou s negáciou všetkého, čo latinská civilizácia vytvorila. Pod vplyvom toho sa začína odmietať celé dedičstvo minulosti.

Práve umenie je jedným z hlavných nástrojov, pomocou ktorých sa má reformovať celá civilizácia a spoločenský poriadok. „*Namiesto tradičného umenia volajú antiumelci po kreativite a slobode; sú*

presvedčení, že ich negativizmus je nevyhnutnou podmienkou pre oslobodenie sa od idolov predošlej kultúry; zničenie jej úspechov má viesť k „poznaniu“ novej reality, ktorú – ako sami priznávajú – ťažko pomenovať, koncipovať, ale možno ju navonok prejať. Ničenie a negácia privádzajú k zážitku autentičnosti, ktorá je znakom kontaktu, zasvätenia sa do novej reality.“ (H. Kiereš, *Kríza v umení*, In: *Človek v kultúre*, č. 1, s. 84–85).

Boj proti Bohu

Na praniери dnes nie je len kresťanstvo, ale všetky kultúrne úspechy západného sveta, vrátane spôsobu poznávania reality, morálnych princípov konania a tradičných spoločenských štruktúr. Už od 18. storočia, keď bolo cieľom elít vytvorenie spoločenstva bez akéhokoľvek vzťahu k Bohu, bol Boh postupne vytláčaný z kultúry, až kým nakoniec Friedrich Nietzsche nevyhlásil Jeho smrť.

Okrem toho, v samotnom človeku dochádza k znevažovaniu všetkého, čo je v ňom duchovné, a čo sa tradične považovalo za Boží obraz. Takýmto spôsobom sa umenie a vlastne celá kultúra nachádza na opačnom póle než stredoveké umenie, ktoré zobrazovalo obsah viery nachádzajúci sa v učení Cirkvi. Súčasné umenie sa nevzdalo práva zobrazovať a interpretovať náboženský obsah, ale najčastejšie to robí v rozpore s obsahom tohto učenia. Samo osebe nie je kultúrotvorné, pretože vyrastá z nesprávneho ponímania sveta a človeka, vďaka čomu zbavuje kultúru šance viesť poctivý a zodpovedný zápas s kľúčovou otázkou človeka: „*Kto je Boh?*“ Ideológia „anti“ vedie kultúru na scestie iracionalizmu a relativizmu a v konečnom dôsledku manicheizmu a gnózy (H. Kiereš, *Sztuka wobec natury*, Radom 2001, s. 141).

Namiesto toho, aby sa približovalo k Bohu a Boha približovalo ľuďom, súčasné umenie sa stalo nástrojom boja proti Nemu, a namiesto toho, aby Ho zjavovalo a dávalo nádej, vzdáva sa od Neho a zasieva zúfalstvo. Takto, v súlade s postulátmi postmodernistov, sa využíva na boj proti latinskej civilizácii. Neúspešné pokusy o pretvorenie sociálnej štruktúry počas Francúzskej a neskôr počas boľševickej revolúcie, v druhej polovici 20. storočia, viedli predstaviteľov novej ľavice k záveru, že spoločenská zmena nie je možná bez kultúrnej revolúcie, bez odtrhnutia existujúcich spoločenstiev od kresťanského zdroja. Podľa postulátu Frankfurtskej školy treba zničiť všetko, na čom stoja kultúry Západu: objektívnu pravdu, morálne normy, krásu v umení a Boha v náboženstve. Cieľom je vybudovať novú spoločnosť a prevziať nad ňou neobmedzenú moc. Umenie, ktorého zástavou sa stalo slobodné vytváranie vlastnej vízie, je ideálnym nástrojom spoločenskej zmeny.

Umelec je najčastejšie iba nadaným vandalom, ktorému nahovorili, že rozbíjanie dávnych sôch kladivom je jedinou aktivitou hodnou jeho talentu. Patrične médiami a svojím okolím spracovaný tvorca, si vôbec nemusí byť vedomý týchto súvislostí. Vo svojej arogantnej sebaistote a krátkozrakosti je rovnako agresorom, ako aj obeťou činnosti majúcej na muške nielen veriacich, ale aj samotného Boha.

Etsi Deus non daretur

V tejto súvislosti vyvstávajú dve mimoriadne dôležité otázky: ako zachrániť umenie a dušu umelca, ktorý sa skrýva za paravánom tvorivej slobody a za chrbtami kritikov a teoretikov umenia, ktorí vedia odôvodniť aj ten najhorší umelecký zločin a tiež ako v situácii, kedy sa umenie využíva na boj proti kresťanstvu, chrániť vieru v sebe a v spoločnosti spôsobom, ktorý je v súlade s kresťanskými zásadami? Obe tieto otázky dnes stoja pred uspatými kresťanmi 21. storočia.

Existuje pomerne veľká skupina veriacich, pre ktorých v zásade žiaden čin nepredstavuje urážku ich náboženstva. Dá sa však tento druh tolerancie voči niekoho slobode vysvetliť inak, ako ľahostajnosťou vyplývajúcou zo spôsobu života *etsi Deus non daretur* – ako keby Boha nebolo, ako keby Boh bol iba nejakým značkovým spotrebným produktom minulých dôb? Vari dnes niekoho zaujíma, čo si o tom všetkom môže myslieť sám Boh, ktorému predsa patrí nielen prvé, ale aj posledné slovo?

Piotr S. Mazur – doktor filozofie, polonista, vedecký pracovník a pedagóg na Univerzite kardinála Štefana Wyszyńského, novinár.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/profanacia-a-ruhacstvo-v-umeni-2/>